בס"ד

מצות הקהל וחיובו להתברך

הרב אלחנן אשר הכהן אדלר

1) ספר חרדים מצוות עשה פרק ד

(יח) לברך בהן את ישראל שנאמר כה תברכו את בני ישראל וישראל העומדים פנים כנגד פני הכהנים בשתיקה ומכונים לבם לקבל ברכתם כדבר ה' הם נמי בכלל המצוה, ממנין תרי"ג:

2) הפלאה מסכת כתובות דף כד עמוד ב

והוא דנלענ"ד פשוט דכמו דאיכא עשה לכהנים לברך את ישראל ה"נ איכא מצות עשה לישראל להתברך מן הכהנים, וכן מצינו בכל מקום אף על גב דבתורה אינו מפורש הצווי אלא על העושה המצוה על שניהם, כגון ביבם יבמה יבא עלי' והמצות עשה גם עלי', תדע דהא קאמר ביבמות דף כ' דדוחה לא תעשה ואיך היא עוברת על הל"ת אם אין המצוה עלי' כמ"ש תוס' בגיטין דף מ"א. שוב מצאתי מפורש בספר חרדים שכתב כן שהעשה נמי על ישראל להתברך

3) תוספות מסכת ראש השנה דף טז עמוד ב

ותוקעים ומריעין כשהן עומדין - תימה הא קעבר משום בל תוסיף וכי תימא כיון דכבר יצא הוה ליה שלא בזמנו דלא עבר הא אמרינן בסוף ראוהו ב"ד (לקמן דף כח: ושם) גבי ברכת כהנים דאין מוסיף ברכה אחת משלו משום דלא עבר עליה זימניה כיון דאילו מתרמי ליה צבורא אחרינא הדר מברך להו ה"נ אי מתרמי ליה צבורא הדר תקע להו וי"ל דאין שייך בל תוסיף בעשיית מצוה אחת ב' פעמים כגון כהן אם מברך וחוזר ומברך אותו צבור עצמו או נוטל לולב וחוזר ונוטל וכן תוקע וחוזר ותוקע וגבי מתנות בכור נמי אם נותן בקרן אחד ב' פעמים אין זה בל תוסיף.

4) רבי עקיבא איגר מסכת ראש השנה דף טז עמוד ב

תוס' ד"ה ותוקעים, הא אמרינן פ' ראוהו ב"ד, עפר אני תחת כפות רגלי רבותינו בעלי תוס', ובעניי אינו דומה לשם דהתם אלו מתרמי ציבורא אחרינא ונושא כפיו להם הוא עושה המצוה לברך אותם מש"ה מקרי זמנו, אבל הכא בתוקע לצבור אחר הוא אינו עושה המצוה שכבר יצא אלא דמוציא אותם והציבור העושים מצוה והוא שלוחם להוציא אותם מש"ה לא מקרי לגביה עוד משך זמן המצוה. [ע' שו"ת ח"ס סי' קס"ז].

5) תוספות מסכת ראש השנה דף כח עמוד ב

הכא אי בעי מברך - משמע מכאן דכיון דעלה לדוכן פעם אחת ביום שוב אינו עובר בעשה דאמור להם (במדבר ו) כל היום דהא קאמר אי בעי לא מברך.

6) שו"ת חתם סופר חלק א (אורח חיים) סימן כב

והנה נחזי אנן, דברי הלבוש במ"כ בדוים במ"ש טעם פעם אחת ביום דוקא דומיא דלולב, ומשנה שלימה שנינו [תענית כ"ו ע"א] בג' פרקים בשנה כהנים נושאין כפיהם ד' פעמים ביום בשחרית במוסף במנחה ובנעילת שערים, ומסתמא ברכו בכל נשיאת כפיהם ומסתמא אותן שברכו שחרית הן הן אותם שברכו בשארי תפילות, והנה במס' סוטה [ל"ח ע"א] ילפינן פ' כה תברכו מפ' וישא אהרן ידיו אל העם ויברכם ומהתם ילפינן נשיאת כפים דבפ' כה תברכו לא כתיב נ"כ, והתם כתיב וירד מעשות החטאת והעולה והשלמים ומזה ילפינן זמן נ"כ בכל פעם שמקריבים קרבן ציבור תמידית כגון תמיד ומוסף, ומזה ילפינן בפ"ב דמגלה [י"ח ע"א] ברכת [כהנים] בשעת תפלה אחר ברכת העבודה מדכתיב וירד מעשות החטאת וכו' ע"ש, נמצא בכל תפלות ציבור שהם במקום קרבן ציבור הוא מ"ע דאורייתא לישא כפיו ולברך ומברכים עליו ככל ברכת המצוות בלי שום פקפוק, וע"כ גם דברי מהר"ם מינץ תמוהים שכ' שהכהנים מברכים בשחרית מוסף ונעילה, ודבריו תמוהים פשיטא שמברכים דהוא דאורייתא, אך לברך באותה תפלה פעמים שלא מצינו קרבן אחד קרב ב' פעמים, אבל אותה תפלה בציבורא אחרינא שהכהן בא להוציאם ידי חובתם שמוטל על הישראלים להתברך כמ"ש הרא"ם

בספר יראים או שעכ"פ מצוה להם להשתדל /לשמוע/ ברכת [כהנים] בתפלתם על זה קאמר ש"ס אי בעי מברך אי בעי לא מברך ברכת כהנים, ואהא קאי תוס' והג"ה מיימוני דכיון שבירך פעם אחת ביום היינו בכל ימי השבוע דליכא אלא תפלה א' שחרית דנ"כ במנחה בטלוהו משום שכרות, וא"כ אינו מחוייב כ"א פ"א ביום אפילו לציבורא אחרינא באותה תפלה שכבר נשא בה כפיו, והדברים ברורים בלי פקפוק בעזה"י:

ובזה יובנו דברי תוס' פ"ק דר"ה [ט"ז ע"ב] וע"ש ד"ה ותוקעים וכו' שכתבו איך תוקעים פעמיים הא עבר על בל תוסיף, וכי תימא כיון דכבר יצא הוי ליה שלא בזמנה הא אמרינן גבי ברכת כהנים וכו', והקשני מו"ח הגאון מו"ה עקיבא אב"ד דק"ק פוזנא מה ענין זה לזה דהתוקע אי נמי מתרמי לי' ציבורא אחרינא אינו תוקע לעצמו אלא להם אבל לגבי דידי' עבר זמני', משא"כ כהן אינו מוציא אחרים ידי חובתם אלא הוא עושה המצוה בעצמו בצבורא אחרינא ומשו"ה הוה זמני', ולהנ"ל לק"מ דבאותה התפלה שכבר נשא כפיו אין מצוה כי לא מצינו מציאות ב' תמידים בפעם א', אלא שהוא מוציא להציבור שלא הקריבו תמיד עדיין היינו שלא התפללו במקום תמידים והקרבן צריך ברכת כהנים ומ"מ מיקרי זמנו, הכי נמי בשופר וא"ש:

מ"מ לדינא נלע"ד ב' תפילות שונות כגון שחרית ומוסף פשוט ומעשים בכל יום שמברכים באשכנז בנשיאת כפיהם שחרית מוסף ונעילה ואין פוצה פה ונכון הוא מדינא, ובאותו ציבור בתפילה א' אין לישא כפים ב' פעמים בשום אופן, אך בציבורא אחרינא באותה תפלה שכבר נשא כפיו אם אין שם כהנים ישא ידיו ויברך כדי להוציא הציבור ולברך אותם

7) חידושי הריטב"א מסכת סוכה דף לא עמוד ב

וי"ל דליכא משום בל תוסיף אלא שמוסיף חלק אחד במצוה, שמוסיף במנינן או בשיעורן, שנתנה תורה והקפידה בו בין למטה בין למעלה כשמוסיף בסימן תרועה או תקיעה או שמוסיף (בסימנין) [במינין], אבל כל שהוא עושה מצותו כדרך שאמרה תורה וחוזר וכופל את הכל מפני הדור מצוה וכדי לערבב את השטן אין בזה משום בל תוסיף אלא אם כן הקפיד הכתוב בפירוש שלא לכפלו, וכענין שמצינו בכהן שעולה לדוכן שאינו מצווה אלא לברך פעם אחת כדאמרינן התם בפרק ראוהו דאי בעי מצלי ואי לא בעי לא מצלי לומר שאין הכהנים מצווין לברך את ישראל בעשה אלא פעם אחת, ואף על פי כן אי בעי הדר ומצלי אין בזה משום בל תוסיף, וליכא למימר שעושה להוציא לאחרים, דליכא חיובא אישראל להתברך, מצוה דכהן הוא, אלא ודאי כדאמרן

8) שו"ת יהודה יעלה (אסאד) חלק א - אורח חיים סימן מו

וע"כ כוונתו רק שהזרים הם בכלל המצוה דייקא בכלל לפי שזולתם א"א לכהנים לקיים המצוה שעליהם כה תברכו. א"כ מקבלי הברכה הם מסייעים ידי עושי המצוה. אבל משום זה לא מקרי מצוה עשה על הזרים. ומה"ט לא כתב כן ס' החרידים גם במצות פו"ר וגם לא במצות יבום שגם האשה בכלל המצוה אלא בברכת כהנים בלבד כ"כ לפי דקרא כתיב אמור להם כאדם האומר לחבירו ולא פנים נגד עורף שמעינן מיניה נמי שצריכים הציבור להסב פניהם לצד הכהנים. אם רוצים להתברך גם הם בכלל המצוה דאמור להם שצריכים להסב פניהם כו' אבל אם אין רוצים להתברך מהם ודאי אין עוברים באיסור עשה ולא כהפלאה

9) דבר אברהם סימן לא

אבל לענ"ד אין מזה סתירה כלל, דאפילו לדעת החרדים דמצוה על ישראל להתברך מ"מ נראה דלא דמיא מצוה דרמיא אכהנים למצוה דרמיא אישראל, דעל הכהנים מצוה לחזר אחריה לקיימה לברך את ישראל, לא מיבעי לדעת רבנו מנוח מובא בב"י או"ח (סי' קכח) דהא דאמרינן דאין הכהן עובר כשאין אומרין לו לברך היינו שאינו עובר בג' עשה אבל בעשה דכה תברכו עובר שהכהנים מצווים לברך את ישראל יאמרו להם או יחדלו, ומובאת שיטה זו גם במאירי מגילה (דף כב ע"ב) עיי"ש, דלפ"ז בוודאי החיוב על הכהן לחזר אחר ציבור לברך ואם לא חזר ולא בירך ביטל מ"ע, אלא אפילו לדעת רוב הראשונים שאין הכהן עובר כלל אלא כשיקראו לעלות עיין בטור וב"י שם, מ"מ זהו רק תנאי בחלות החיוב דאין חיוב הברכה חל עליהם מעיקרא אלא כשיקראום לעלות אבל אחרי שכבר קראו להם מחוייבים הם לחזר לקיים מצות ברכה ואם לאו ביטלו מ"ע, אבל על ישראל אין חיוב כלל לחזר אחר ברכת כהנים אפילו אחר שקראו לכהנים ואם יצא ולא שמע

ב"כ לא ביטל מ"ע, אלא שהמצוה היא רק שאם הכהנים מברכים ישמעו ויכוונו לבם להתברך מהם, וכן מורה לשון החרדים ישראל העומדים פנים כנגד פני הכהנים בשתיקה ומכוונים לקבל ברכתם כדבר ד' הם נמי בכלל המצוה עכ"ל, וא"כ אין סתירה לזה מדברי הריטב"א דכיון דאין מצוה על ישראל לחזר אחר הכהנים בכדי להתברך לא שייך לומר דלהכי הדר כהן ומצלי כדי להוציאם דמאי להוציאם שייך כשאינם מחוייבים כלל לחזר אחר מצוה זו, ובמ"ש מצוה דכהן הוא ר"ל דמצוה זו דחזרה אחר ברכת כהנים דכהן היא ולא של ישראל, והוא פשוט לענ"ד

10) תלמוד בבלי מסכת סוטה דף לח עמוד ב

אמר אדא א"ר שמלאי: בית הכנסת שכולה כהנים, כולן עולין לדוכן. למי מברכין? אמר ר' זירא: לאחיהם שבשדות. איני? והתני אבא בריה דרב מנימין בר חייא: עם שאחורי כהנים אינן בכלל ברכה! לא קשיא: הא דאניסי, הא דלא אניסי

11) רש"י מסכת סוטה דף לח עמוד ב

שבשדות - דאניסי במלאכתן ואין יכולין לבא. דלא אניסי - העומדין בבהכ"נ אחורי הכהנים לא אניסי אלא שאין הברכה חשובה עליהם לעקור רגליהם ולבא לפני הכהנים להיות מתברכים פנים כנגד פנים כדת הלכך אינם בכלל ברכה כדאמרי' כה תברכו פנים כנגד פנים.

12) תלמוד בבלי מסכת חגיגה דף טז עמוד א

דרש רבי יהודה ברבי נחמני, מתורגמניה דריש לקיש: כל המסתכל בשלשה דברים עיניו כהות: בקשת, ובנשיא, ובכהנים. בקשת - דכתיב כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם הוא מראה דמות כבוד ה', בנשיא - דכתיב ונתת מהודך עליו. המסתכל בכהנים בזמן שבית המקדש קיים, שהיו עומדין על דוכנן ומברכין את ישראל בשם המפורש.

13) תוספות מסכת חגיגה דף טז עמוד א

בכהנים בזמן שבית המקדש קיים - מכאן קשה על פרש"י דפ"ג דמגילה (דף כד:) על ההיא דתנן ידיו בוהקניות לא ישא כפיו ופי' משום שהעם מסתכלין בו ואמרינן בחגיגה המסתכל בכהנים בשעה שנושאין כפיהן עיניו כהות והא ליתא דמסקינן דוקא בזמן שבית המקדש קיים ואילו התם בגבולים מדמקשי מיניה בגמרא מההיא דהוה בשיבבותיה דרב הונא והוה פריס ידיה ומשני דלמא דש בעירו הוה ונראה לפרש דאף בגבולין מיתסר משום היסח הדעת והכי איתא בירושלמי דהתם א"ר יוסי הדא אמרה שאסור להסתכל בכהנים בשעה שהם מברכין את העם א"ר חגי כלום אמר אלא משום היסח אנא מסתכל ולא מסחנא דעתאי.

14) רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק יד הלכה ז

כשיהיו הכהנים מברכין את העם לא יביטו בעם ולא יסיחו דעתן אלא יהיו עיניהם כנגד הארץ כעומד בתפלה, ואין אדם רשאי להסתכל בפני הכהנים בשעה שהן מברכין את העם כדי ה שלא יסיחו דעתם, אלא כל העם מתכוונין לשמוע הברכה ומכוונים פניהם כנגד פני הכהנים ואינם מביטים בפניהם.

15) שולחן ערוך אורח חיים סימן קכח סעיף כג

בשעה שהכהנים מברכים העם, לא יביטו ולא יסיחו דעתם, אלא יהיו עיניהם כלפי מטה כמו שעומד בתפלה; והעם יכוונו לברכה, ויהיו פניהם כנגד פני הכהנים, ולא יסתכלו בהם. הגה: וגם הכהנים לא יסתכלו בידיהם; על כן נהגו לשלשל הטלית על פניהם וידיהם חוץ לטלית; ויש מקומות שנהגו שידיהם בפנים מן הטלית, שלא יסתכלו העם בהם (ב"י).

16) שולחן ערוך אורח חיים סימן קכח סעיף כו

בשעה שמברכין אין לומר שום פסוק, אלא ישתקו ויכוונו לברכה. הגה: ומכל מקום, עכשיו שהכהנים מאריכין הרבה בנגונים, נהגו גם כן לומר פסוקים, וכמו שנתבאר לעיל סי' נ"ז לענין ברכו, אך יותר טוב שלא לאמרם (ד"ע).

17) תלמוד בבלי מסכת סוטה דף לט עמוד ב

בזמן שהכהנים מברכים את העם, מה הן אומרים? אמר ר' זירא אמר רב חסדא: ברכו ה' מלאכיו גבורי כח וגו', ברכו ה' כל צבאיו משרתיו עושי רצונו, ברכו ה' כל מעשיו בכל מקומות ממשלתו ברכי נפשי את ה'. במוספי דשבתא מה הן אומרים? אמר רבי אסי: שיר המעלות הנה ברכו את ה' כל עבדי ה' וגו', שאו ידיכם קדש וברכו את ה', ברוך ה' מציון שוכן ירושלים הללויה.

18) רש"י מסכת סוטה דף לט עמוד ב

העם מה הם אומרים - שיראו מסבירי פנים ומודים לפניו על ברכותיו להראות שהן נוחות להן.
ברכו ה' מלאכיו ברכו ה' כל צבאיו ברכו ה' כל מעשיו - שלש מקראות הן כנגד ג' ברכות.
במוספי דשבתא - שהוא נשיאת כפים חדש שאינו בחול צריך לחדש את דברי העם.

19) תלמוד בבלי מסכת סוטה דף מ עמוד א

א"ר חייא בר אבא: כל האומרן בגבולין אינו אלא טועה. אמר רבי חנינא בר פפא: תדע דבמקדש נמי לא מיבעי למימרינהו, כלום יש לך עבד שמברכין אותו ואינו מאזין? א"ר אחא בר חנינא: תדע דבגבולין נמי מיבעי למימרינהו, כלום יש עבד שמברכין אותו ואין מסביר פנים? א"ר אבהו: מריש הוה אמינא להו, כיון דחזינא ליה לרבי אבא דמן עכו דלא אמר להו, אנא נמי לא אמינא להו.

20) רש"י מסכת סוטה דף מ עמוד א

אינו אלא טועה - שלא נתקנו לומר אלא לכבוד שם המיוחד הנזכר במקדש. ואינו מסביר פנים - להראות שברכת רבו חשובה לו ועריבה עליו ותגמל לרבו עליו בכך.

21) ספר החינוך מצוה שעח

משרשי המצוה שחפץ השם בטובו הגדול לברך עמו על יד המשרתים החונים תמיד בית ה' וכל מחשבתם דבקה בעבודתו ונפשם קשורה ביראתו כל היום, ובזכותם תחול הברכה עליהם ויתברכו כל מעשיהם ויהי נועם ה' עליהם. ואל תתמה לאמור ולו חפץ ה' בברכתם יצו אתם את הברכה ואין צורך בברכת הכהנים, כי כבר הקדמתי לך פעמים רבות כי בכח הכשר מעשינו תחול הברכה עלינו, כי ידו ברוך הוא פתוחה לכל שואל בהיותו מוכשר ומוכן לקבלת הטוב. ועל כן כי בחר בנו מכל העמים ורצה שנזכה בטובו הזהירנו וצונו להכין מעשינו ולהכשיר גופנו במצוותיו להיותנו ראויים אל הטוב, גם צונו בטובו הגדול לבקש ממנו הברכה ושנשאל אותה על ידי המשרתים הטהורים כי כל זה יהיה זכות לנפשותינו ומתוך כך נזכה בטובו.